

OTÁZKY A ODPOVĚDI K APLIKACI AUTORSKÉHO ZÁKONA ¹ VE ŠKOLÁCH

Č. j.: 12 592/2009-20

- 1) Může škola (resp. učitel) zhotovit kopii učebnice (případně její části), pokud je ve vlastnictví školy nebo učitele, a tyto kopie**
a) používat přímo ve výuce?

Každá učebnice a zpravidla i každá jiná publikace používaná při výuce je autorským dílem, které v zásadě bez souhlasu autora rozmnožovat nelze.

Autorský zákon však stanovuje několik případů, kdy lze dílo užit (v tomto případě rozmnožit) i bez souhlasu autora. Mimo jiné umožňuje rozmnožování na papír nebo na podobný podklad pro osobní potřebu fyzické osoby nebo pro vlastní vnitřní potřebu právnické osoby (§ 30a autorského zákona).

Rozmnoženinu učebnice či jiné publikace si může zhotovit sám žák, např. doma na své kopírce nebo na objednávku u poskytovatele rozmnožovacích služeb (v „copyshopu“), obdobně tak může učinit učitel. Tyto rozmnoženiny mohou být využity pouze pro osobní potřebu žáka a učitele (typicky pro studium). Rozmnoženinu učebnice či jiné publikace může zhotovit rovněž škola pro vlastní vnitřní potřebu, kterou se při striktním výkladu rozumí výlučně potřeba učitelského sboru (tj. pro učitele samotné, a to především pro potřeby související se vzdělávací činností školy).

Autorský zákon dále v § 31 odst. 1 písm. c) autorského zákona umožňuje užit dílo při vyučování pro ilustrační účel, pokud účelem není dosažení přímého či nepřímého hospodářského nebo obchodního prospěchu, a nepřesáhne-li toto užití rozsah odpovídající sledovanému účelu. Při kombinaci těchto dvou omezení (která jsou jinak na sobě nezávislá) škola, resp. učitel může využívat při vyučování rozmnoženiny částí učebnic, které rozdává žákům, v každém případě však takové užití musí být součástí vyučování a současně nesmí být jeho hlavní částí. Typicky půjde o užití kopií částí textů či matematických apod. cvičení, obrázků apod. Uvedené podmínky však nebude splňovat např. sledování celého filmu jako jediné náplně vyučovací hodiny.

Tato tzv. výuková licence není omezena personálně, může ji tedy využívat jak škola, tak též učitelé či studenti. Licence není omezena ani způsoby užití. Je tak možné dílo užívat jakýmkoli způsoby – rozmnožováním, pouštěním ze záznamu (CD, DVD apod.), přednášením apod., pokud se tak děje „nevýdělečně“, vždy však pouze v rozsahu odůvodněném ilustračním účelem při vyučování (tedy pouze jako jeho součást) a nepřesáhne-li rozsah odpovídající sledovanému účelu. Učitel tak může jménem školy buď pořídit rozmnoženinu díla/části díla na základě § 30a autorského zákona, pokud bude příprava na vyučování náležet do vnitřní potřeby školy. Pokud do vyučování zahrneme též přípravu na vyučování, může učitel pořídit rozmnoženiny díla/části díla, které rozdává žákům a využije je následně při vyučování samém (např. předčítáním), i na základě výukové licence.

K tomu je nutno doplnit, že pro všechny výjimky upravené v § 30 a následně autorského zákona platí, že je lze uplatnit pouze za podmínek stanovených v § 29

¹ Zákon č. 121/2000 Sb., o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů

autorského zákona. Jednou z takových podmínek je, že užití v rámci konkrétní výjimky nesmí být v rozporu s běžným způsobem užití díla a nesmí jím být dotčeny oprávněné zájmy autora. V případě učebnic a jiných publikací, které mohou sloužit k výuce, je obvyklým způsobem užití díla (tj. díla, které tvoří obsah učebnice či jiné publikace) jeho vydání (nakladatelstvím) a jeho rozšiřování prodejem výtisků. Rozmnožování celých učebnic a jejich rozdávaní (nebo dokonce prodej) učitelům a zejména žákům ve velkém množství by s velkou pravděpodobností bylo v případě soudního sporu shledáno užitím, které je v rozporu s běžným užitím díla a kterým jsou dotčeny oprávněné zájmy autora. Z toho důvodu nelze školám rozmnožování celých učebnic a jejich rozdávaní žákům doporučit.

b) poskytnout žákům k domácímu použití?

Nemůže, ledaže by kopie zhotovila na objednávku žáka. Potom ovšem bude muset škola platit odměnu kolektivnímu správci autorských práv podle § 25 autorského zákona (viz také § 30a odst. 1 písm. c)). Podobně je tomu, pokud např. zhotoví kopii pro žákovu osobní potřebu učitel jako fyzická osoba. Tato činnost školy, popř. učitele, pokud by byla vykonávána za účelem dosažení zisku, by naplňovala znaky živnosti "Polygrafická výroba" (kopírování originálů kancelářskou rozmnožovací technikou).

2) Může si žák sám zhotovit pro svoji potřebu kopii učebnice a používat ji i při vyučování?

Žák si může v souladu s § 30a, resp. § 31 odst. 1 písm. c) autorského zákona zhotovit „svým jménem a na svůj účet“ rozmnoženinu sám pro svoji osobní potřebu a může ji používat v rozsahu potřeby, pro kterou byla pořízena, tedy i při vyučování za podmínek § 31 odst. 1 písm. c) autorského zákona.

3) Může škola (resp. učitel) zhotovit kopii částí různých učebnic nebo odborných publikací, spojit je do jednoho celku a rozdávat žákům?

Pokud by se jednalo pouze o soubor výňatků z cizích autorských děl, pak nikoli. Nebyly by totiž splněny podmínky pro citaci. Autorský zákon umožňuje citovat (užít výňatky z cizího díla) pouze do vlastního díla a pouze v odůvodněné míře (§ 31 odst. 1 písm. a) autorského zákona). Pro účely odborné tvorby (např. vytvoření učebnice) lze užít výňatky z díla nebo drobná celá díla za podmínky, že takové užití bude v souladu s poctivými zvyklostmi a v rozsahu vyžadovaném konkrétním účelem. Zjednodušeně řečeno, základem musí být nějaké vlastní dílo, které rozsahem a/nebo významem převažuje nad výňatky z cizích děl nebo drobnými celými cizími díly, které budou použity s uvedením citací. Pokud je ale výrazem „spojit“ míněno, že současně budou rozdány kopie z více podkladů, nikoli to, že vznikne vlastně nová učební pomůcka, pak viz bod 1.

4) Může škola (resp. učitel) upravit již existující učebnici tak, aby byla zřetelnější pro zdravotně postižené žáky?

Ano, na základě § 38 autorského zákona, který upravuje tzv. licence pro zdravotně postižené – dílo je možno upravit způsobem odpovídajícím danému

zdravotnímu postižení a takto upravené dílo dále šířit. Zásadní podmínkou je však nevýdělečnost užití (tedy i případné distribuce) takto upraveného díla.

5) Může učitel promítat ve výuce pro prezentační účely tištěnou učebnici pomocí vizualizéru a dataprojektoru na plátno?

Může, a to na základě a za podmínek výukové zákonné licence podle § 31 odst. 1 písm. c) autorského zákona (viz bod 1a).

Bez autorského souhlasu může učitel zveřejněná díla jiných autorů použít při vyučování pro ilustrační účel a v rozsahu odpovídajícím sledovanému účelu. Vždy je však nutné uvést, je-li to možné, zdroj (§ 31 odst. 1 písm. c) autorského zákona).

6) Je možné do vlastních výukových materiálů (např. prezentace Powerpoint vložit např. ukázkou z filmu nebo píseň?

Pouze v případě, že takové užití díla či výňatku (písně, ukázky) splňuje všechny podmínky § 31 odst. 1 písm. a) nebo b) autorského zákona (citace). V opačném případě je nutné žádat o souhlas autora.

SHRNUTÍ:

V praxi je tedy podle autorského zákona možné:

- kopírování učebnic samotnými žáky pro jejich osobní potřebu (jejich vlastními kopírkami nebo prostřednictvím poskytovatele rozmnožovacích služeb);
- kopírování učebnic pro vnitřní potřebu školy jako právnické osoby (škola samotnou nebo prostřednictvím poskytovatele rozmnožovacích služeb) – pro potřeby učitelského sboru, přičemž je nutno brát v potaz, zda, především s ohledem na počet takto pořízených rozmnoženin, nedojde k překročení podmínek stanovených v § 29 odst. 1 autorského zákona – užití v rozporu s běžným způsobem užití díla a v rozporu s oprávněnými zájmy autora;
- využívat při vyučování rozmnoženiny učebnic či jiných publikací, či jejich částí, které rozdává učitel (škola) žákům, v rozsahu odpovídajícím účelu, v každém případě však takové užití musí být toliko součástí vyučování, nikoli jeho hlavní částí (typicky půjde o kopie částí textů či matematických apod. cvičení, obrázky apod.); totéž platí pro jiné způsoby užití (např. promítání učebnice pomocí dataprojektoru na plátno);
- použít ukázky (citace) z cizích děl do vlastních výukových materiálů (Powerpointové prezentace, dataprojekce, pracovní listy apod.) za podmínek stanovených pro citace;
- upravit již existující učebnici či jiné dílo tak, aby byly dostupné (čitelné apod.) pro zdravotně postižené žáky, a to v rozsahu odpovídajícím konkrétnímu zdravotnímu postižení.

V Praze dne 19. října 2009

*RNDr. Jindřich Kitzberger, v.r.
náměstek ministryně*